

Kritické lístky

zpravodaj pro přátele Kritického myšlení

2

září 2014

Co najdete v tomto čísle?

- **Co je u nás nového:** Novinky z Kritického myšlení
- **Inspirace do výuky:** Matematická lekce pro 1. ročník a hodina čtení
- **Vyzkoušejte:** Souhrn zajímavých podob diskuse či debaty
- **Do knihovny:** Recenze dětské knihy *Jak zvířata spí*

Milí čtenáři,

právě se k vám dostalo druhé číslo *Kritických lístků*. Děkujeme vám všem, kteří jste nám napsali reakci na první číslo. Potěšilo nás, kolika lidem pravidelné informování o tom, že hnutí přátel Kritického myšlení žije a tvoří, chybělo.

Tentokrát vám nabízíme dvě lekce od učitelů a začínajících lektorů RWCT, kteří se s naším programem seznámili teprve nedávno. Uvidíte, jak se statečně vyrovnávají s různými nástrahami implementace postupů z programu do výuky, jak chápou jednotlivé metody i třífázový model učení. Rádi bychom tyto učitele

podpořili v jejich snaze porozumět všem souvislostem a dívat se na to, co se odehrává ve třídě, komplexně. Držíme jim palce na další učitelské cestě.

Můžete vyzkoušet jednoduché postupy a metody pro rozvoj dovedností diskutovat, debatovat a argumentovat. Na závěr se můžete potěšit krátkou anotací knihy *Jak zvířata spí*.

Jsme stále tu a vymýšlíme, co by vám mohlo pomoci ve vaší práci. Věříme, že inspirací pro vás bude i toto vydání KL.

Přeji Vám příjemné čtení!

Kateřina Šafránková

Co je u nás nového

Informujeme vás, co se děje ve sdružení Kritické myšlení a co vám nabízíme.

1) Brzy odhalíme **novou tvář našeho webu**. Věříme, že se na našich stránkách rychle zorientujete a oceníte řadu novinek. Postupně bychom vám rádi zpřístupnili anotace dětských knih či další lekce, které se nevejdou do *Kritických lístků*.

2) Vypsali jsme **nové kurzy!** Na našem webu je možné se přihlásit do mnoha seminářů a kurzů. Pokud hledáte kurz, který je bránou do našeho programu, zvolte si **Rozvoj učitelských dovedností**. Zde si budete moci osvojit několik základních učitelských dovedností, bez nichž se jen obtížně implementují postupy, strategie a metody RWCT či jiného programu aktivního učení. Pokud na vás nezbylo místo, sledujte naše stránky, kurz brzy vypíšeme znovu.

Již tradičně pořádáme některé oblíbené a stále plné kurzy **Čteme s nečtenáři a učíme je kriticky myslet** a **kurz RWCT pro češtináře**.

V naší učebně máte možnost absolvovat výcvik v **typologii MBTI**. Pod vedením Jiřiny Majerové můžete postupně projít modulem A, B a C. Moduly jsou vždy dvoudenní a navazují na sebe.

Další zajímavé kurzy probíhají v regionech, např. v Jablonci nad Nisou pořádají již tradičně kurz **Metody a strategie pro rozvoj a podporu čtení s porozuměním ve všech předmětech** Hana Antonínová

Hegerová s Kamilou Bergmannovou. V Brně se můžete přihlásit na kurz **Kritické myšlení a globální témata**.

Základní kurzy RWCT budeme nabízet na jaře 2015.

3) Kritické myšlení spolupracuje s Člověkem v tísní v projektu **Pojďte do školky!** Po celé republice probíhají zdarma čtyři druhy kurzů. Jedním z nich je i **Podpora čtenářských dovedností v MŠ – specifika práce s dětmi z čtenářsky nepodnětného prostředí**. Podívejte se na webové stránky www.varianty.cz, kde najdete více informací. Kurzy jsou určeny zejména pro učitele mateřských škol.

4) V letních měsících proběhly dvě **letní školy**. Jedna se pod vedením Jarky Budíkové, Anny Chocholové a Ilony Hamanové konala na Křivoklátsku. Druhá letní škola byla zaměřená na rozvoj čtenářství a mentorské podpory a byla organizována v projektu Spirála pod vedením Evy Mokrašové (KVIC) a Hany Košťálové (PŠÚ). Letní škola pro 100 účastníků probíhala v hotelu Energetik v Rožnově pod Radhoštěm.

Na přelomu října a listopadu se uskutečnil setkání **lektorů KM**.

5) V minulém půlroce proběhl 64hodinový lektorský kurz RWCT, o který byl velký

Momentka z naší učebny.

zájem. V červnu při závěrečném dvou-denním setkání na Čabárně prezentovalo 12 lektorských dvojic ukázkové lekce, poskytovalo si navzájem popisnou zpětnou vazbu a obdrželo i hodnocení od lektorek, Květy Krüger a Katky Šafránkové. Úroveň všech lekcí byla velmi vysoká a máme radost, že se naše lektorské řady opět rozrůstají!

6) Nadále trvá **výprodej starších čísel Kritických listů**. Stále jsou k dispozici čísla 25, 26, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39 a 41-52, někdy však jen posledních

pár čísel. Kritické listy stojí 69 Kč. Spolu s Čítankou pro přemýšlivé učitelky a učitele a Sborníkem lekcí si je můžete zakoupit buď přímo v naší učebně (ZŠ

Bronzová, Praha 5) nebo prostřednictvím objednávky na našich stránkách (www.kritickemysleni.cz). Doplněte si školní knihovničku o cenné materiály!

Inspirace do výuky

Přinášíme vyzkoušené hodiny od učitelů, kteří rozvíjejí kritické myšlení u svých žáků.

Čtverec a obdélník

Barbora Charvátová, ZŠ Bez hranic Tuřany
a Vendula Novotná, ZŠ Chotýšany

Momentka z hodiny.

Ročník: 1.

Téma: Rovinné obrazce – čtverec, obdélník

Vzdělávací oblast: Matematika a její aplikace

Cíle: žáci pojmenují vlastnosti čtverce a obdélníku, vymodelují geometrické obrazce (čtverec, obdélník), porovnají jejich znaky, rozliší je a napíšou životabáseň, ve které zachytí základní znaky vybraného útvaru.

Evokace

Každý účastník si ze sáčku vylosuje jeden provázek (stužku). Účastníkům jsme dali pokyn: „Pohybujte se po třídě bez mluvení a vzájemným poměřováním najděte všechny kamarády, kteří mají stejně dlouhý provázek. Vytvořte spolu skupinku.“ Dále jsme je vyzvali k tomu, aby si představili, že se provázky promění v úsečky. Ve skupině měli za úkol vymodelovat libovolný geometrický útvar. Zkoumáním se podařilo vymodelovat čtverec a kosočtverec, a dokonce i obdélník. Účastníci přišli s několika řešeními – překládáním, výměnou stužek z jiných skupin apod. a vzájemně své nápady sdíleli.

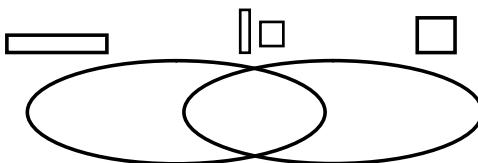
Uvědomění si významu informací

Účastníci dostali za úkol nakreslit na lísteček předmět, na kterém můžeme spatřit čtverec nebo obdélník a posléze ho vlepít na společný arch papíru do příslušného sloupce. Těm, kterým se náčrt nevydařil dle jejich představ, byla dána možnost zapsat na papír i slovo.

Obdélník	čtverec

Pokud někdo nesouhlasil se zařazením kresby či slova do daného sloupce, mohl po obhajobě svého stanoviska změnit jeho umístění.

Po návratu do skupin byli účastníci seznámeni s metodou *Vennova diagramu*. Každá skupina obdržela svůj diagram, do kterého měla zaznamenat všechna tvrzení, která si vybaví při pohledu na jednotlivé útvary. Aby si každý mohl znovu čtverec a obdélník vybavit, dostal k dispozici geodesku, na níž si pomocí gumiček čtverec a obdélník vymodeloval. Na základě zkušenosti účastníci pojmenovávali vlastnosti útvarů a do diagramu zaznamenávali vlastnosti charakteristické jen pro čtverec, jen pro obdélník a vlastnosti typické pro oba útvary. Posléze své názory ze skupin sdíleli do společného diagramu na tabuli.

Příklady tvrzení:

- společné znaky – 4 vrcholy, 4 strany, rovinné útvary
- čtverec – všechny strany stejně dlouhé
- obdélník – protilehlé strany stejně dlouhé

Reflexe

V reflexi psali účastníci životabáseň o čtverci či obdélníku.

Jsem...

Mám...

Najdete mě...

Chtěl bych, aby...

Jsem...

Po zpracování životabásně došlo ke sdílení a vzájemnému ocenění ve dvojicích.

Poznámka:

Modelová lekce byla výstupem při lektorském kurzu vedeném Květou Krüger a Kateřinou Šafránkovou, který byl ukončen v červnu 2014 v ekologickém centru Čabárna u Kladna. Naším úkolem bylo zpracovat lekci v modelu učení E – U – R a v roli lektorů ji s pomocí ostatních frekventantů kurzu realizovat.

Lektorky ukazují účastníkům geodesky.

Hodina čtení v 1. třídě

Barbora Kušnieriková, ZŠ Květnového vítězství

K prohlubování zájmu dětí o čtený text již v prvopočátcích jejich samostatného čtení má napomáhat jakékoliv oživení práce s textem. Jsem proto velmi ráda, že jsem mohla ve správný čas začít objevovat metody kritického myšlení, které přesně toto umožňují. Jedna z hodin, kde jsem se pokusila uplatnit celý rámec *E – U – R*, se, dle mého názoru, vydařila a splnila hlavní cíle, které jsem si předsevzala.

Předmět: Český jazyk – čtení

Téma: Pohádka Budka

Ročník: 1. ročník

Časový rozsah: 45 + 20 minut (na dramatizaci)

Pomůcka: Text ze Slabikáře pro 1. ročník ZŠ, Nová škola

Cíle: Žáci čtou s porozuměním, jsou schopni vyhledat informace v textu.

Text *O budce* jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem předpokládala u většiny dětí znalost pohádky z předškolních let, a tudíž snazší zapojení do evokačních metod. Pokud se těmito metodami chystá pedagog vyučovat témata v přírodovědě, dějepisu, apod., přispívají dosavadní znalosti žáků k jejich aktivizaci a „nabalují“ vlastně nové poznatky na ty staré. U literárního textu jako je pohádka však od určité míry nelze navázat na předchozí znalosti, a proto jsem z obav, aby se děti „chytily“, vybrala tuto známější.

Přemýšlela jsem i nad dětmi, které se s touto pohádkou třeba nikdy předtím nesetkaly, aby pro ně hodina měla rovnocenný užitek. Zaměřila jsem tedy jádro práce ani ne tak k literárnímu zpracování

pohádky, jako spíš k jedné ze složek příběhu – ke zvířecím postavám. Předpokládala jsem, že jakmile zazní některá ze zvířat, děti se časem dovtípí, že se jedná o lesní zvířata a odvážnější budou moci také nějaká navrhnout.

Nakonec jsem byla s výběrem velmi spokojená. Většina dětí pohádku opravdu znala – ty měly radost, že si ji už dokáží samy přečíst. A těch několik, které se zpočátku nechytaly, se buď rozpomenuly, nebo se díky dalším činnostem, které již nevyžadovaly předchozí zkušenosti, aktivně zapojily.

V hodině jsem využila také toho, že pohádka je navíc v učebnici nedokončená, a doplněná ilustracemi. Obojí podněcuje zájem dětí o text.

Evokace

Na tabuli byl připraven prázdný rámeček, pod ním jednoduchý symbolický obrázek (budka u lesa) a kolem něj napsány úryvky/slova z pohádky (např. *v poli, kdo tu bydlí?, myška*). Děti měly chvíli na přemýšlení a poté říkaly návrhy na název pohádky, kterou jsme se chystali číst. Velmi rychle zazněly návrhy správného názvu, a tak jsme se dohodli na jedné verzi a já ji vepsala do rámečku.

Na druhou část tabule jsem zapisovala všechna zvířata, která v pohádce dle dětí vystupují. Řekla jsem jim, že i když si nebudou jisti – např. s přesným jménem zvířete – zapíšu všechna, dokud bude stačit místo na tabuli. V průběhu jsem se snažila podněcovat vhodnými otázkami, např. *Kdo ještě mohl být v lese a přijít k budce?*

Děti si vybavovaly velmi dobře jednotlivá zvířata, včetně jejich jmen. Někdy se jména lišila, zapsala jsem tedy taková, která byla i v té naší verzi.

Uvědomění si významu informací

Text jsem rozdělila na šest částí a čtyřikrát zkopírovala. Každý žák dostal jeden lístek (1–2 věty) a měl za úkol si jej nejprve sám přečíst a zeleně podtrhnout zvířecí postavu, kterou našel.

Snažím se každou chvíli v hodině využít k procvičování třeba již staršího učiva. V této hodině jsem využila rozdělování dětí do skupin k procvičení čtení tvarově podobných písmen. Z druhé strany lístků s úryvkem z textu měl každý napsané jedno písmeno (4 kopie textu = 4 písmena, vybrala jsem tato čtyři: D, P, B, R). Děti se musely po vyzvání shromáždit do jedné skupiny tak, že hledaly spolužáky se stejným písmenem v různých podobách – psací/tiskací/velká/malá.

Lístky si vzaly s sebou a ve vybrané části třídy se společně pokusily text

sestavit tak, aby dával smysl. Mohly si nejprve vzájemně předčítat každý svůj úryvek. Cílem této aktivity bylo kromě cvičení porozumění, odhalování dějového uspořádání textu také rozvíjení schopnosti dětí spolupracovat, což je stále v 1. ročníku pro většinu z nich obtížné. Výraznější jedinci mají snahu přebírat veškerou práci a udělat úkol co nejrychleji (přestože jsem zdůraznila, že nezáleží na rychlosti, ale na tom, aby každý spolupracoval a zkusil navrhnout, kam bude patřit jeho úryvek). Pasivnější děti zase využijí toho, že někdo přebere práci za ně a mají tendenci „odpočívat“. S těmito úskalími jsem počítala, a proto jsem aktivně skupiny obcházela a spolupráci podněcovala.

Když měly tři skupiny hotovo, přečetla jsem výrazně a s dostatečným časem pro kontrolu celý text z učebnice. Skupiny si mohly opravit svoje závěry. Pak si doplnily, poopravily zelenou pastelkou, která zvířata v celém textu skutečně našly. Toto „uvědomění si významu informací“ si děti následně upevnilly individuálně v další aktivitě. Vrátily se na svá místa a ve Slabikáři si každý přečetl příběh znovu a zeleně vyznačil všechny zvířecí postavy.

Po několikerém opakování textu nás začali všímavější žáci upozorňovat, že pohádka není celá.

Reflexe

Vrátili jsme se k vypsáním postavám z pohádky. Zeleně jsem kroužkovala zvířata, která v pohádce byla. U těch, která nebyla, jsem dělala otazník, protože jsme nevěděli, jestli můžou být v pokračování.

S pomocí ilustrací ve Slabikáři si děti ve dvojicích dovyprávěly pohádku do konce. Předem jsem řekla, že se mají vzájemně pozorně poslouchat. Tato aktivita směřovala především k rozvoji komunikačních schopností, k dovednosti utvářet si vlastní názor a být schopen zhodnotit vyprávění někoho jiného. Myslela jsem si, že se děti vzájemně vyslechnou a pak se někdo přihlásí a řekne svůj názor. To bylo ovšem pro většinu dětí náročné. Někteří opravdu dokázali kriticky ohodnotit verzi partnera, ale mnozí mi chtěli začít vyprávět své vlastní verze. Pro příště bych na takovou aktivitu vyčlenila více času. Také si myslím, že „cvik dělá mistra“ a průběžné vkládání těchto hodnotících chvil do více hodin určitě nebude na škodu. Závěrečná fáze hodiny byla spíše diskusní. Dvě až tři děti dovyprávěly svými slovy, jak by mohla pohádka skončit (byla jsem vstřícná k dokončení odpovídajícímu ilustracím a originální verzi, ale i k vlastnímu tvořivému dokončení příběhu).

hu). Na tato dokončení jsem ještě znovu reagovala výzvou, aby ostatní vyjádřili svůj názor, zda se jim takové dokončení líbilo či nikoliv a proč. A rovněž jsme se na chvíli vrátili k zápisům na tabuli.

Hodinu jsem uzavřela návrhem, že bychom si mohli pohádku zdramatizovat v některé z dalších hodin. Tato informace děti velmi nadchla, i z předchozích zkušeností vím, že mají dramatizaci opravdu rády. Poté dostaly poslední úkol – na

malý list papíru nakreslit jednoduchý obrázek budky a do něj napsat jakékoliv zvíře z tabule, které by si vybraly jako postavu k dramatizaci.

Potěšilo mě, s jakým nadšením a jak svědomitě a pilně děti celou hodinu pracovaly. Víím, že žáci ve výuce oceňují především rozmanitost a příležitost ukázat své schopnosti, což jim bylo poskytnuto. Pracovali jsme s průměrným množstvím textu a v hodině při dramatizaci se pro-

kázalo, že čtenému opravdu porozuměl každý. Vzhledem k tomu, že toto byla jedna z prvních výukových hodin, kdy jsem uplatnila celý rámec třífázového modelu, a zdařila se, motivuje mě to jít touto cestou dál.

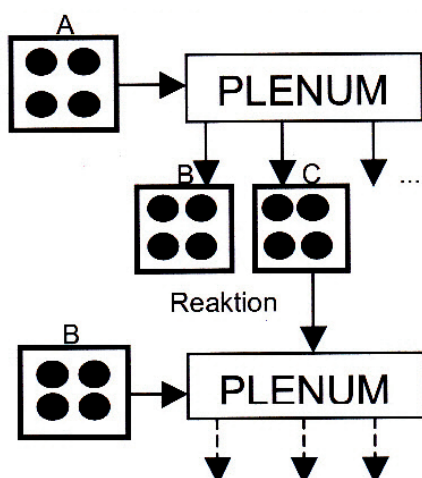
Poznámka: Jedná se o jednu z prvních hodin, které paní učitelka v třífázovém modelu učení realizovala.

Vyzkoušejte

Nabízíme nové postupy a metody k vyzkoušení ve vaší výuce. Budeme rádi, pokud nám dáte vědět, jak se osvědčily.

V minulém čísle *Kritických listků* jsme Vám představili dvě metody pro práci s textem. Tentokrát se můžete nechat inspirovat stručným souhrnem možných podob diskuse či debaty, opět z dílny německého učitele a didaktika filosofie Michaela Wittschiera. Některé metody nejspíše znáte z příruček programu RWCT, jiné možná používáte v mírně odlišné podobě či kontextu, za užitečný však pokládám jejich přehledný soupis.

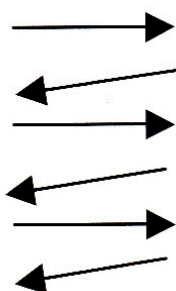
Strukturovaná debata

(1) Studenti si samostatně zpracují vlastní postoj k tématu. (2) Ty si představí v malých skupinkách a na jejich základě zformulují společný skupinový názor. (3) Společný postoj jedné skupiny je představen ostatním. (4) Poté si každý student zformuluje svůj názor na představené argumenty a (5) představí je své skupince. Z jednotlivých názorů členů skupiny skupina sestaví určité stanovisko. (6) Jedna ze skupin představí celé třídě své stanovisko na postoj prezentované skupiny.

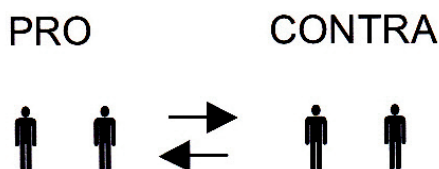
Poté představují další skupiny svůj postoj k tématu a opakují se postupně vždy fáze (4) – (6).

Americká debata

(1) Ke stanoviskům pro a proti vytvoříme několik stejně velkých podskupin. Jejich členové dávají dohromady své argumenty. (2) Zástupce z každé skupiny si sedne ke společnému stolu, na jedné straně sedí zástupci stanoviska pro, na druhé proti. Postupně přednáší zástupci obou stran na střídačku své argumenty. (3) V druhém kole odpovídá zástupce strany proti na právě vyslechnutý argument strany pro atd. Dva studenti dbají jako soudci na to, aby všichni mluvili pouze k tématu a aby se důsledně zachovávalo střídání stran pro a proti. Jedna skupina může také zaujmout roli poroty.

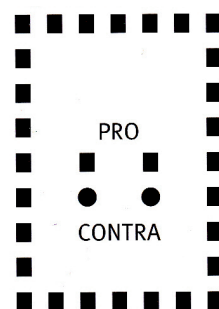
Strukturovaná kontroverze

Na kontroverzní téma se studenti připraví četbou textů či s pomocí jiných informačních zdrojů. Ve čtyřčlenných skupinách rozdělí na dva páry – jeden zastává stanovisko pro, druhý proti. Fáze osvojení: Páry se stanou experty na

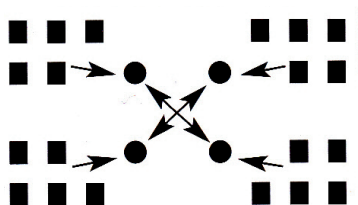
postoj A či B (např. na základě zpracování textu). Fáze zprostředkování: Páry si navzájem představí ve svých čtyřčlenných skupinách argumenty pro a proti. Fáze prohloubení: Členové skupiny své pozice společně prodiskutují. Poté si páry vymění místa i role a stanou se experty na stanovisko dosavadní protistrany. Poté následuje opět výměna názoru v rámci skupiny. Cílem je nalézt ve skupině shodné stanovisko (konsensus). Jako navazující metoda se hodí akvárium.

Akvárium/Fish-Bowl

Diskutující sedí uprostřed místnosti jako v akváriu. Všichni ostatní se posadí do velkého kruhu či obdélníku kolem nich. Ve vnitřním kruhu jsou připravené vždy 3 židle pro jednotlivé strany (pro a proti), jen dvě pro každou stranu jsou obsazené. Zástupci skupin pro a proti uprostřed zahájí diskusi. Ostatní účastníci ve vnějším kruhu sledují průběh hovoru (případně mají zadané úkoly pro pozorování). Pokud má někdo nutkání se vmístit do diskuse, může si sednout na volnou židli u jedné ze stran, zároveň tím získává slovo. Po uplynutí domluveného času (např. 2 minuty) se musí zase vrátit do vnějšího kruhu. Pokud má nějaký účastník ve vnějším kruhu dojem, že už diskutující nepřicházejí s novými argumenty, může vznést návrh na ukončení diskuse. O tomto návrhu se rozhodne hlasováním.

Diskuse s poradci

Diskuse ke stanoviskům pro a proti se ve vnitřním kruhu účastní 3-4 řečníci. Za ně se posadí jejich poradci, kteří jim před diskusí pomáhali se shromážděním a zformulováním argumentů.

Před diskusí, během přestávek či i přímo během diskuse zásobují své řečníky

novými argumenty (případně písemně pomocí klíčových slov).

Zdroj: M. Wittschier. *Gesprächsschlüssel Philosophie. 30 Moderationsmodule mit Beispielen*. München: Bayerischer Schulbuch Verlag, 2012, s. 90.

Připravila Petra Šebešová.

Do knihovny...

Přinášíme recenze nových knih, ať už pro dospělé nebo pro děti a mládež. Věříme, že tak najdete inspiraci pro zařazení knih do vaší třídní, školní nebo domácí knihovničky nebo pro práci s textem ve výuce.

Jiří Dvořák, Marie Štumpfová: *Jak zvířata spí.*

Vydalo nakladatelství Baobab, Praha 2014.

Není náhoda, že v druhém čísle *Kritických lístků* recenzujeme opět dětskou knihu z nakladatelství Baobab. Toto rodinné nakladatelství Terezy a Juraje Horváthových z Tábora už několik let vydává samé skvosty dětské literatury – tituly původní i překladové. Mezi dvorní spisovatele Baobabu patří i Jiří Dvořák, autor knihy *Jak*

zvířata spí. Stejně jako v *Rostlinopise* nebo *Stromovce* je tématem příroda. Pokud však čekáte vyčerpávající popisy zvířat, stromů či rostlin a realistické ilustrace nebo fotografie, budete zklamáni. Jiří Dvořák oplývá jiným nadáním – dokáže čtenářům přinést zajímavé přírodovědné informace v atraktivním podání. A je to talent opravdu nevídaný, zejména v Čechách. Mállokterý autor totiž umí podat složité věci zajímavě, a přitom jednoduše, aniž by sklouzl k nepravdě. Většina autorů naučných textů děti buď přeceňuje a předkládá jim texty s mnoha termíny, nebo podceňuje a opakuje jim informace, které už slyšely stokrát nebo na nich není nic fascinujícího (kravička je domácí zvíře, které nám dává mléko; vlaštovky odlétají na podzim do teplých krajin atd.). Ne tak Jiří Dvořák. Vybral si s ilustrátorkou Marií Štumpfovou zajímavý úhel pohledu na zvířata, ať už jsou v našich krajích běžná (čmelák, plšík, kočka, liška, pes), nebo exotická (velbloud,

krajta, žirafa, plameňák, lední medvěd), a to způsob, jak spí. Určitě vás někdy také napadlo, jak to dělají třeba ptáci, aby ve spánku nespádly ze stromu, nebo vodní savci, kteří se potřebují i při spaní pravidelně nadechnout? Vaše děti se možná ptají, jestli se zvířatům zdají sny. Takové zvědavé otázky nemůžeme my dospělí jen tak smést ze stolu. A teď máme knihu, která se věnuje právě těmto záhadám. Prozradím jen jednu věc: žirafa spí krátce (v pětiminutových dřímotách) s hlavou opřenou o větev, s ušima nastraženými. Vedle těchto přírodovědných informací v knize získáte i trochu neověřených, ale zato okouzlujících domněnek. O čem se zdá žirafě? Slovy J. Dvořáka: „o šťavnatých akáciích, o běhání v savaně, o chladivém poledním stínu...“.

Připravila Kateřina Šafránková.